

1807 – 2007

Hervormde kerk Sebaldeburen 200 jaar jong!

Het is dit jaar 200 jaar geleden dat de dorpskerk in Sebaldeburen opnieuw werd gebouwd. Bij de opening hiervan op zondag 22 november 1807 hield dominee Nicolaus Westendorp zijn eerste leerrede in de nieuwe kerk. Nicolaus Westendorp, geboren in Farmsum in 1773, had na zijn opleiding tot predikant als eerste standplaats Sebaldeburen. Dit was van 1797 tot 1812.

In 1809 heeft hij zijn eerste boek geschreven met de titel: *“Eerste Leerrede, gehouden in de nieuwe kerk te Sebaldeburen, benevens eene oudheidkundige verhandeling”*

Dit boekwerk is in 1941 opnieuw gedrukt en uitgegeven door Van Gorcum & Comp. te Assen. Prof. N.J.A.F. Boerma en K. ter Laan schreven in deze

uitgave een inleiding. Hierin worden de bijzondere kwaliteiten van Westendorp voor het voetlicht gebracht. Behalve toegewijd predikant en schoolopziener heeft hij veel gedaan aan archeologisch onderzoek.

Omdat dit boek alleen bij sommige antiquariaten nog verkrijgbaar is en velen in ons dorp het boek niet in hun bezit zullen hebben, willen wij u deelgenoot maken van enkele bijzonderheden uit dit boek.

Over Westendorp

Nicolaus Westendorp werd geboren in Farmsum op 11 februari 1773. Zijn ouders waren Harm Clasens Westendorp en Roelfje Jacobs. Zijn vader Harm was schoolmeester in Farmsum. Nicolaus ging na de lagere school naar de Latijnsche school te Appingedam en vervolgens in 1789 werd hij ingeschreven als student in de Godgeleerdheid aan de universiteit van Stad en Lande te Groningen. Na zijn afstuderen werd zijn eerste standplaats Sebaldeburen in 1797. Hier huwde hij in 1799 met Ro(e)lina Santee uit Nietap, geboren in 1771. Roelina was eerder gehuwd met de in 1795 overleden ds. A.A. Cremer van Grootegast-Doezum.

De grafstenen op het kerkhof te Losdorp

In 1812 vertrok het echtpaar met 3 dochters naar Losdorp. Dit was de tweede en tevens laatste standplaats van ds. Westendorp. De 3 dochters zijn: Roelina Harmanna, Grietje Alingh en Jacoba Wibbijna.

Roelina huwde met dr. R. Boerma van 't Zandt en is daar op 5 november 1885 overleden.

Grietje trouwde met ds. N. Warmolts en Jacoba met ds. A.P.A. du Cloux. Deze du Cloux werd predikant in Losdorp na het overlijden van ds. Westendorp.

Behalve predikant was Westendorp ook schoolopziener in het vierde district van de provincie Groningen (=Westerkwartier). In de tijd van de Franse revolutie (koning Lodewijk) was ons land verdeeld in departementen en districten.

Ds. Westendorp overleed te Losdorp op 5 juni 1836 op 63 jarige leeftijd en ligt samen met zijn vrouw begraven op het kerkhof van de Hervormde kerk te Losdorp aan de noordzijde van de toren.

Tijdens zijn werkzaam leven heeft hij verschillende publicaties het licht doen zien. We noemen er enkele:

1. Eerste Leerrede in de nieuwe kerk te Sebaldeburen (1809)
2. Welke volkeren hebben de zogenaamde hunebedden gesticht (1815)
3. Over het oud runisch letterschrift en ontdekte sporen van hetzelfde in ons land (1824)
4. Jaarboeken van en voor de provincie Groningen (1829 – 1832)

Ds. Westendorp was medeoprichter van de Sebaldebuurster Molenpolder en poldermolen *De Eendracht* in 1801. Dit had een tweeledig doel. De gewasopbrengsten van de landerijen werden verbeterd door een betere peilbeheersing en dit werkte weer door in de huuropbrengsten van het kerkeland.

De naam van ds. Westendorp leeft nog voort in het 1:3 schaalmodel van poldermolen *De Eendracht*. Molentje *Westendorp* werd in november 2003 feestelijk in gebruik gesteld door de zojuist naar Ferwert vertrokken Hervormde predikant ds. A. Slingerland.

Over het boek

In de voorrede schrijft Westendorp dat door de zorg van het departementale bestuur, de bijstand van verschillende kerkvoogden en de liefdegaven van de ingezetenen in dit departement het mogelijk werd een nieuw kerkgebouw te stichten. Tevens verontschuldigde hij zich voor de late verschijning van zijn boek. Westendorp wilde behalve de Leerrede, ook oudheidkundige zaken over Sebaldeburen en omgeving publiceren in zijn eerste uitgave en dat nam meer tijd in beslag dan verwacht. In maart 1809 verschijnt zijn eerste uitgave.

In grote lijnen kent het boek de volgende opbouw:

1. De uitgesproken leerrede bij de opening van de nieuwe kerk in november 1807
2. De aanleiding en realisatie van de bouw van de nieuwe kerk
3. Oudheidkundige opmerkingen met betrekking tot Sebaldeburen
4. Enkele bijlagen

De leerrede (preek) beslaat 20 pagina's in het boek. Ds. Westendorp heeft hiervoor de tekst uit Lucas 7 vers 4 en 5 gekozen.

4 Dezen nu, tot Jezus gekomen zijnde, baden Hem ernstelijk, zeggende: Hij is waardig, dat Gij hem dat doet;

5 Want hij heeft ons volk lief, en heeft zelf ons de synagoge gebouwd.

In de tijd dat de kerk werd herbouwd was Nederland bezet door de Fransen. De Bataafse republiek stond onder leiding van de Franse koning Lodewijk Napoleon Bonaparte. Hij was een broer van keizer Napoleon I. Men noemde hem ook wel Lodewijk de Goede. In dit licht werden er parallellen getrokken met de bezetting van Israël door de Romeinen in de tijd van Jezus. In de preek bejubelt Westendorp de zittende machthebbers voor hun welwillende medewerking en financiële ondersteuning. Hierbij wordt een vergelijk gemaakt met een Romeinse hoofdman in Kapernaum die ervoor zorgde dat er een synagoge gebouwd kon worden. Aan het eind van de leerrede worden ook de overige gulle gevers genoemd en bedankt.

De aanzet tot herbouw

Toen ds. Westendorp in 1797 in Sebaldeburen werd benoemd trof hij de kerk aan *in een deerniswekkende toestand*. Het was amper vertrouwd er kerkdiensten te houden. Het bouwen van een nieuwe kerk kon in ieder geval niet betaald worden uit eigen middelen. Deze waren niet eens toereikend om de pastorie en kosterij te onderhouden.

Volgens het kerkboek telde de kerk van Sebaldeburen in 1806 in totaal 30 belijdende leden. De leden van de kerk waren meestal veen- en arbeidslieden met geen of een laag inkomen. De

mogelijkheid om een kerkgebouw in de omgeving te bezoeken was volgens ds. Westendorp *zeer bezwaarlijk wegens de ongunstige ligging en de slechte wegen*. Hij vroeg het departementale bestuur om ondersteuning. Na een onderzoek door de gedeputeerden werd er op 1 april 1805 toestemming verleend om een inzameling te houden onder de kerkvoogden in het departement Groningen. Er moest zo'n 7000 Carolus guldens bijeen gesprokkeld worden. Voor minder kon er geen kerkgebouw worden afgebroken en opnieuw gebouwd volgens de deskundigen.

De inzamelingsactie leverde "slechts" 1966 Carolus guldens op. Veel te weinig om een kerk te stichten. Opnieuw ging Westendorp naar het departementale bestuur. Bij besluit van 1 april 1806 mocht er nu ook een collecte onder alle burgers in het departement Groningen worden gehouden. Dit leverde een bedrag op van 1900 Carolus guldens. Deze collecte wilde Westendorp ook in Drenthe en Friesland houden, maar dat ging niet door. Westendorp was echter vasthoudend en schreef een brief naar de gedeputeerden van Holland. In eerste instantie kwam ook uit die richting geen bijdrage. Goede raad was duur...

Ds. Westendorp maakte zelf een tekening voor een nieuwe kerk en met behulp van een timmerman werd er een bestek opgemaakt. De begroting kwam uit op 5600 Carolus guldens. Op 2 februari 1807 kreeg de kerkenraad

De tekst van de sluitsteen boven de ingang luidt:

Gode en der menschlieventheid toegewijd

toestemming om met de bouw te beginnen. Tevens mocht er een lening worden aangegaan. Men ging voortvarend te werk, want in november 1807 was het kerkgebouw al klaar. Men kon ook doorwerken, want in de maanden juni tot en met augustus viel er gemiddeld 25 m.m. regen per maand, terwijl er over het gehele jaar ongeveer 650 m.m. neerslag viel. De zomer was bovengemiddeld warm.

Wel was de begroting met 1250 Carolus guldens overschreden wegens extra werkzaamheden. Gelukkig sprong het departementale bestuur bij een schonk de kerk 2000 pond oud ijzer! De opbrengsten van sloopmaterialen leverden ook nog wat op. Van de synoden van Groningen, Noord- en Zuid-Holland werd jaarlijks 50 Carolus guldens ontvangen ter aflossing en betaling van de rente van de aangegane schuld. De inkomsten van de kerk bedroegen rond die tijd niet meer dan 30 guldens. Hiervan moest de predikant en het onderhoud aan de kerkelijke gebouwen worden betaald. Tijdens de bouw kerkte men in de naastgelegen boerenschuur.

<<Zonder het gebruik van oude materialen, als steen in den grond, balken, gebinten, en een gedeelte der pannen, en indien ik niet zelve het dagelijksche opzigt gehouden had, waren de uitgaven voorzeker aanmerkelijk hooger gestegen. Alles is geschied onder het opzigt des Kerkeriaads, in 1807 bestaande uit: N. Westendorp, Predikant, Jan Hotses en Luurd Gaaikes, Ouderlingen, Goitsen Tyes en Beerend Andries, Diaconen, en de Gecommitteerden der Gemeente, Jan Fokkes en Harm Luitjens>>

Volgens weergegevens van bloemist Simon Veen te Haarlem (bron: KNMI) moet het rond de opening op zondag 22 november waterig koud zijn geweest. Van de beschikbare gegevens geven 3 waarnemers in het westen van het land een temperatuur op van tussen de 2,5 en 3 graden Celsius, terwijl de windrichting tussen Zuidzuidoost en het Westen was.

Opmerkelijk nieuws in 1807 was de ontploffing van een kruitschip in Leiden op 12 januari met 151 doden en 2000 gewonden. Hierbij werd een groot deel van de stad verwoest.

Ook werd in 1807 de Postwet ingevoerd. Daarvoor werd de post bezorgd door lokale particuliere postbezorgers. Er is dus niets nieuws onder de zon...

(De waarde van een carolus gulden is omgerekend ongeveer 3 euro - koers 06-2007)

De kerk voor 1807

Het is ds. Westendorp niet duidelijk wanneer de eerste stenen kerk in Sebaldeburen werd opgericht. In ieder geval waren er voor het jaar 1000 nog geen stenen gebouwen in onze omgeving. Het materiaal was daarvoor niet voorhanden. De St. Vituskerk in Doezum stamt uit de 12^e eeuw. De kerk in Niekerk moet ergens eind 12^e eeuw, begin 13^e eeuw gebouwd zijn. Mogelijk dat de eerste stenen kruiskerk van Sebaldeburen ook uit die tijd stamt. Ds. Westendorp meent te kunnen afleiden uit een oud zegel, dat de eerste kerk een ronde vorm had. Deze was van hout en verving waarschijnlijk een heidense tempel. Later heeft men een langwerpige vierkant gebouw gezet, gebouwd uit dufsteen. Hierbij hoorde ook nog een aanzienlijke toren die volgens ds. Westendorp rond 1700 is afgebroken.

Het zegel met een afbeelding van de afgebroken kerk. In de rand staat: Sigillu Domunitatis Terre de Langawalt (zegel van het huis van het landgoed Langewold)

Tufsteen (duif- of dufsteen) - grauwe, poreuze, vulkanische steensoort (ten dele verharde en later verweerde vulkanische slijkmassa's, ten dele in water afgezette of met water vermengde vulkanische uitwerpselen als zand, as en lapilli).

Vanaf de reductie (Beeldenstorm 1566) tot 1602 werden er geen diensten meer gehouden. In 1602 kwam ds. Nicolaus Petri naar Sebaldeburen. Vanaf 1616 tot 1680 was Sebaldeburen en Oldekerk 1 kerkelijke gemeente. De oude kerk van Oldekerk werd rond 1623 afgebroken. In plaats daarvan werd er een klokkestoel opgericht. Deze klok werd door predikant Caspar Bothenius (Kasporis Boetis) ingewijd. Hij was predikant te Sebaldeburen van 1623 tot 1663. Helaas heeft deze klok de tweede wereldoorlog niet overleefd. In 1948 werd een nieuw gegoten klok in de stoel gehangen. (Van Bergen – Heiligerlee)

De klokkestoel in Oldekerk met de contouren van de oude stenen kerk

De kerk na 1807

Het interieur van de kerk is sinds de bouw vrijwel ongewijzigd gebleven. De gemeentezang werd in het begin ondersteund door een voorzanger. Later kwam er een harmonium dat in 1928 werd vervangen door het huidige orgel op het balkon. Het orgel werd gebouwd door de fa. Bakker & Timmenga. Hierbij werd gebruik gemaakt van bestaand pijpwerk van een Hinz-orgel uit 1767 uit de Hervormde kerk te Sexbierum.

Op 7 september 1928 werd het orgel in gebruik genomen. In 1979 werd er een windmotor bijgeplaatst, hierdoor kwam de handbediende pompinstallatie buiten gebruik.

In 1979 werd het torentje en de kerk van binnen opgeknapt. Er werd onder andere centrale verwarming aangelegd.

Tijdens de tweede wereldoorlog is de klok door de Duitsers uit de toren gehaald en op transport naar Raalte gezet. Gelukkig was de oorlog eerder voorbij dan dat de klok kon worden omgesmolten. In 1946 is de klok weer in de toren terug geplaatst. De klok kent geen jaartal, maar is waarschijnlijk gegoten rond 1500. De smeedijzeren klepel wordt gedateerd rond 1516. De klok is gemaakt door J. van Bremen en het randopschrift luidt: *Jhesus Maria Johannes / Johannes de Bremens me fecit.*

Rond 1920 bezat de kerk nog 15 HA. Inmiddels is dit geslonken tot 4 HA.

Vanaf 1939 tot 1972 hebben Sebaldeburen en Lutjegast samengewerkt, waarbij de predikant om en om in Sebaldeburen en Lutjegast woonde.

Tijdens de oorlog moest, door toedoen van plaatselijke NSB-ers en landwachten, ds. De Roest nog 2 jaar onderduiken. Hij heeft toen onder een andere naam als hulpprediker in Beverwijk gewerkt.

Voor 1939 waren de opbrengsten uit de gemeente nog voldoende om zelf een volledige predikant te kunnen bekostigen. Momenteel wordt de predikantsplaats gedeeld met Leek.

Het kerkhof rond de kerk is nog steeds in gebruik als begraafplaats. (oud-)Inwoners van Sebaldeburen kunnen hier worden begraven. Tijdens het ruimen van heel oude graven in de jaren 80 aan de noordzijde van de kerk zijn nog funderingen van de oude kerk aangetroffen. Op zondag wordt er 1 dienst gehouden. Ook in 1809 schrijft ds. Westendorp : *In den Godsdienst kleven zij zeer aan het oude, en schoon zij zeer verdraagzaam zijn, en aan kleine veranderingen zich niet storen, zoo zien zij evenwel ongaarn veranderingen van gevolg.*

Rechtspraak in Sebaldeburen voor 1795

Rond 1200 was Sebaldeburen de hoofdplaats van de twaalf karspelen in het landschap Langewold. Later werd Langewold opgedeeld in een Ooster- en een Westerdeel. In Sebaldeburen werden de wetten gemaakt en bewaard door de zittende machthebbers van Langewold. Alle belangrijke zaken werden in kisten in de kerk bewaard en verzegeld met 4 sloten. Hierdoor kon de kist alleen worden geopend als de beide grietmannen (rechters) en 2 buurrechters aanwezig waren. Bij toerbeurt werden er nieuwe buurrechters aangesteld en <<deden hier den eed op het Kerkhof onder den blooten hemel op hemelvaartsdag ... terwijl er door een aantal Ingezetenen eenen kring gesloten weird, ter beveiliging>>!

De beëdigde rechters dienden een *tonne bier* ter beschikking te stellen aan de ingezetenen ter verhoging van de feestvreugde. Deze dag was vroeger roemrucht in de wijde omgeving, wegens uitspattingen op de kermis en latere paardenmarkt.

Een bepaling uit het Warfsbesluit van 1529: (De Warven waren de vergaderingen van de Gezamenlijke Rechters)

<<Het Langewoltmer Seggell met de kist tho Sebaldeburen in de Kercke sal wesen, en sal veer (4) verscheidene sloetels hebben, daer beide Grietmans aldaar elk eenen en twee buerrechters, de ene uittet Westerkluft, ook insgelijks elk eenen sloetel van hebben sullen, also dat de ene in des anderen afwezen aan dat Segel niet komen, noch gebroeken en kan...>>

In de loop naar de 19^e eeuw worden de voorrechten van de grietmannen en buurrechters geleidelijk aan opgeheven en met de komst van de Franse revolutie in 1795 in z'n geheel afgeschaft.

Predikanten

Vanaf 1602 tot en met 2003 hebben 42 predikanten Sebaldeburen als standplaats gehad. Vanaf 2005 is ds. J. Hoekman predikant van de Hervormde Gemeente te Sebaldeburen.

1602- 1606	Nicolaus Petri	saamen met Grijskerk
1606- 16??	Thomas Joannis	saamen met Grootegast
1616-1622	Joannes Frederici Hoorneberch	saamen met Oldekerk
1623-1663	Caspar Bothenius	saamen met Oldekerk
1664-1667	Gerhardus Niclenius	saamen met Oldekerk
1679-1680	Henricus Schwem	saamen met Oldekerk
1683-1690	Georgius Henrici Placius	Oldekerk gaat saamen met Niekerk
1691-1700	Joannes Henricus Dorrië	
1700-1707	Jacobus Keuchenius	
1708-1708	Hillebrandus Janssonius	hulpprediker
1709-1714	Otto Zaunslifer	
1714-1729	Renikus Salmasius	
1730-1733	Rensko Ripama	
1733-1737	Cornelius de Baar	
1738-1776	Tjark Everts Atlas	
1781-1796	Hermannus Arnoldus Braam	
1797-1812	Nicolaus Westendorp	
1812-1830	Klaas Omges Nieweg	
1831-1832	Carl Dieterich Schönfeld	
1843-1856	Eisso Tjaarda Westerhof	
1862-1872	Hepke Jacobus Bergsma	
1882-1885	Tammo Tammerus Heringa	
1887-1889	Lammert Balk	
1889-1896	Jan Heeringa	
1897-1901	Bastiaan Tjerk Mossel	
1905-1910	Pieter Beijer	
1910-1912	G.A. Bruins	
1912-1916	Jan Cornelius van Apeldoorn	
1916-1919	Otto Samuël Jellema	
1919-1922	Johan Gerrit Hendrik Vermaat	
1923-1929	A.J. Eykman	
1930-1939	Bouke Rommerts Knottnerus	
1941-1946	Gerben de Roest	saamen met Lutjegast
1947-1958	J.H. Vrieling	saamen met Lutjegast
1959-1964	Christiaan van Wijngaarden	saamen met Lutjegast
1965-1972	A. van der Lee	saamen met Lutjegast
1975-1978	Willem Dekker	
1978-1981	Gerrit de Fijter	
1982-1986	Johan Breure	
1987-1991	René de Reuver	
1991-1996	Roelof de Koning Gans	
1998-2003	Alewijn Slingerland	

Met deze uitgave doet de Hervormde Gemeente van Sebaldeburen een oproep aan alle inwoners van Sebaldeburen en sympathisanten van onze dorpskerk om een gift te storten voor de bekostiging van de restauratie van de dorpskerk. Het gaat hier om meer dan gewoon onderhoud en de kosten hiervan kunnen onmogelijk door de kerkleden worden opgebracht. Laten we als inwoners van Sebaldeburen ervoor zorgen dat de kerk niet weer in een *deernis wekkende toestand* belandt zoals dit 200 jaar geleden het geval was.

Op het programma van uit te voeren werken staan onder andere: nieuwe ramen, gedeeltelijk vernieuwen van de kap, groot onderhoud aan het torentje en herstel van het voegwerk.

U kunt uw gift storten op rekening nummer 32 37 01 507 t.n.v. *Kerkvoogdij Sebaldeburen* met de vermelding "*voor het restauratiefonds*" Alvast hartelijk bedankt namens het college van kerkrentmeesters,

H.T. Jager – Oldekerk
J. Smeding – Sebaldeburen
P.C. Wisse – Sebaldeburen

Colofon

UITGAVE, SAMENSTELLING EN VORMGEVING:
HENK BERENDS – SEBALDEBUREN – JUNI 2007

OPLAGE: 300 EXEMPLAREN

BRONNEN:

EERSTE LEERREDE DS. N. WESTENDORP (1809)

J. SMEDING – SEBALDEBUREN (2007)

EEN HISTORISCHE BESCHOUWING OVER POLDERMOLEN DE EENDRACHT H. BERENDS (1987)

JAN BUISMAN (KNMI), AUTEUR VAN 1000 JAAR WEER, WIND EN WATER

WIKIPEDIA ENCYCLOPEDIË

WWW.MENNEGLAS.NL

INFORMATIE OVER DE HERVORMDE GEMEENTE SEBALDEBUREN (1981)

HET GRONINGER ORGELBEZIT, DEEL 2 (1995)

SO MENICHMAEL GHJ HOORT DEN HELDEREN CLOCKENSLACH (2005)